

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

Skriv en sammenhengende tekst med tittelen Historien og fortiden.

Du kan fritt disponere rekkefølgen og omfanget av momentene dine, men du MÅ:

- vise hvordan historieforskningen skiller seg fra andre vitenskaper
- drøfte om historikerne kan gi oss objektiv kunnskap om fortiden
- ta stilling til påstanden: «Historieskriving er like mye fiksjon som romanskriving»
- vurdere om historiekunnskap og historiebevissthet er viktig for individ og samfunn

I teksten din kan du også trekke inn andre momenter som du synes er relevante og interessante.

Nedenfor finner du eksempler på momenter som KAN være aktuelle å trekke inn:

- positivismen som ideal for historieforskningen
- Rankes mål om å skrive om historien «slik det egentlig var»
- Droysens, Diltheys og Gadammers hermeneutiske historiesyn og metode
- hvilke perspektiver (nedenfra, ovenfra, deterministisk, idealistisk) en historieframstilling bygger på
- hvordan historieframstillinger er formet av fortellertekniske grep
- om det er mulig å lære av historien

En god besvarelse bør sitere fra og vise til kilder. Det vil styrke argumentasjonen. Alle kilder må oppgis, fortrinnsvis underveis i teksten

Historien og fortiden

Fortiden består av absolutt alt som har skjedd. Historien derimot, er av nødvendighet selektiv. Det er i det hele tatt kun en brøkdel av alt som skjer som dokumenteres. Historiefaget regnes som en del av humaniora, men støtter seg samtidig på mange mindre grener av naturvitenskap som f.eks. arkeologi, epigrafi og kronologi. Gamle benrester kan forskes på i laboratorium, men derfra å dedusere historiefagets objektivitet er ikke mulig. Det er et sammensatt fag hvis

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

fortid er preget av ulike forståelser av hva det er og hvorfor eller hvorvidt det er viktig. Denne tekstens formål er å presentere ulike perspektiver på historiefaget gjennom å ta utgangspunkt i tekstutdrag og dagsaktuelle eksempler sammen med teori, for å kunne drøfte historiens forhold til andre fagfelt, individet og samfunnet.

Historieforskning skiller seg fra naturvitenskaper på samme måte som mange andre disipliner innen humaniora. Marx, Darwin og Freud bidro til en ny vektlegging av økonomi, biologi og psykologi som utfordret ideen om at naturvitenskapene skulle være noe helt annet enn samfunnsvitenskapene. På den samme tiden levde Auguste Comte som med sin positivisme dro dette enda lenger. Positivismen redegjorde for en ekspansjon av naturvitenskapelige metoders virkningsfelt. Observerbare naturlover og annen empiri er, om ikke den eneste gyldige kunnskapskilde, i det minste det mest ønskelige grunnlaget å bygge all kunnskap på, også innenfor samfunnsvitenskaper og humaniora. I positivismen finnes også et deterministisk syn på historien. Det at menneskenes atferd kan forutses gjør at historiens utvikling også til en viss grad kan forutses dersom man har nok empiri og kunnskap om naturlover å basere seg på. Positivismen ble populær, men sterkt kritisert utover 1900-tallet.

Mellom 1920- og 50-årene sto den logiske positivismen sterkt. Det eneste av verdi er det målbare, sterkt inspirert av Wittgenstein som i 1922 utga *Tractatus Logico-Philosophicus* hvis mest berømte sitat lyder «What can be said at all can be said clearly; and whereof one cannot speak thereof one must be silent» (Wittgenstein, 2010, s. 23). Et filosofisk grunnlag fritt for metafysikk og alt som ikke bunnet i empiri var målet. En konsekvens av den logiske positivismens forutsetning av lovmessigheter i naturen som kun kan avdekkes av vitenskap, er en tanke om at man instrumentelt kan kontrollere virkeligheten. Innen historiefaget og humaniora for øvrig, innebærer det ikke kun en determinisme, men også et reduksjonistisk menneskesyn. Karl Popper hevdet i sin kritikk av positivismen at den kunnskapen som jobbes frem ikke er helt objektiv og sikker, men at et slikt syn likevel vil *forsøke* å objektivere mennesket. Du har også Feyerabend og hele den sosialkonstruktivistiske kritikken av at positivismen kun vil beskrive vitenskapenes skapte virkelighet og dermed oppnå konstruert viten. Norske Hans Skjervheim begrunner humanioras behov for egne metoder og tilnæringsmåter med at forskerne her er deltakere og ikke tilskuere. Mennesker kan ikke betraktes utenfra, men må forstås med henhold til vilje, motivasjon, følelser og alle disse mer eller mindre u håndgripelige aspektene ved mennesket. I historiefaget er utfordringen enda større enn ellers i humaniora, da menneskene det forskes på som regel er døde. Det er den dag

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

i dag en faglig debatt om hvordan historien skal fremstilles, nylig i forbindelse med NRK-serien *Frontkjempere*.

Debatten rundt *Frontkjempere* består blant annet av flere historikere på begge sider. Terje Emberland skriver i en artikkel i Dagbladet at: «[d]e norske Waffen-SS-frivilliges egne fortellinger i ettertid tillegges like stor vekt som den samlede forskningsbaserte kunnskapen vi i dag sitter på, om deres bakgrunn, motiver og handlinger. Det er en slik falsk balanse som opprettes her» (Hatlo & Fjeld, 2021). Det er mistanker om og spekulasjoner rundt hvor ærlige de intervjuede frontkjemperne er og hvorvidt de i ettertid har konstruert løgner for å kunne leve videre med handlingene de har utført. Hva forteller dette oss om historiefaget? Den forskningsbaserte kunnskapen Emberland snakker om må i bunn og grunn enten bestå av tall og lignende klinkeklar empiri i tråd med den overnevnte positivismen, eller av kilder som i skriftlig eller muntlig form er mennesker med det samme sannhetsdilemmaet som berører intervjuobjektene i tv-serien. Knut Flovik Thoresen roser *Frontkjempere* i et innlegg i NRK Ytring: «Serien balanseres ved at frontkjemperne får fortelle sin versjon og at historikere med forskjellig syn får slippe til. [...] Vi har forskjellig fokus og drar forskjellige konklusjoner, som er en styrke for serien, og ikke minst for historiedebatten. Slik må det nesten være. Historiefaget er ikke eksakt vitenskap, kanskje bortsett fra når man kan vise til konkrete tall» (Thoresen, 2021). Et kjennetegn på totalitære stater er nettopp en ensretting av historiefaget for å underbygge ideologi, for eksempel i form av Hitlers oppblåsing av tyske ariske myter og legender. Faglig uenighet styrker derfor historiefaget.

Spillefilmen *Max Manus* ble også kritisert for å ha konstruert et falskt narrativ om viktigheten av den norske hjemmefrontens rolle i krigen, men kunne i stor grad unnskyldes seg meg at den ikke bar stempelen «dokumentar». Mye av debatten rundt *Frontkjempere* tror jeg har med nettopp sjanger å gjøre. Det er lange sekvenser med dramatisk filmatisering av ulike deler av norsk deltagelse på tysk side. Dokumentaren appellerer dermed til en bredere gruppe enn det en fire timer lang rent faglig fortelling av den samme historien ville gjort. Dette er viktig da historien er nettopp den delen av fortiden som man velger å fokusere på. Uten interesse for et historisk tema, er det fare for at denne delen av fortiden går i glemmeboka. Som E. H. Carr påpeker i *What is history?*, er det «opp til den enkelte historiker selv å avgjøre» hva som er relevant og viktig. En innrømmelse av historiefagets subjektive natur leder an til forståelsen for viktigheten av at flere perspektiver og mindre fortellinger kommer frem i lyset. Den samme innrømmelsen fastslår at historiefagets mål ikke kan være objektiv framstilling til tross for at det kun finnes én fortid. Carr skriver også at det er naturlig å anse kunnskap om

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

historikeren som har skrevet noe som like viktig som de historiske faktaene i vurderingen av et faglig arbeid. Her ligger også regissørens hovedargument for sin tv-series sak, som bunner i en forventning til seere. Det er ingen tvil om bakgrunnen til menneskene som deltar i seriens intervjuer. Alt de sier burde dermed betraktes i lys av deres fortid som frontkjempere.

Noe annet Carr skriver om i den overnevnte boken, er hermeneutikk. Det er en svært viktig del av dagens historiefag. Den kan forstås som en tolkningslære fremfor en metode i seg selv. Carr skriver at historiske fakta ikke taler for seg selv, men må *fortolkes*: «Troen på en hard kjerne av historiske fakta som eksisterer objektivt og uavhengig av historikerens fortolkning er en absurd feilslutning, men en som også er svært vanskelig å utrydde». Fortolkningen Carr skriver om, kan ha røtter i Gadamer's begrep om *forståelseshorisonter*. Den som tolker, uansett om det er en historiker eller ikke, vil alltid være preget av sin samtid. Det er denne bevisstgjøringen hermeneutikken til Gadamer dreier seg om. Tradisjonen går tilbake til eksegese av blant annet Bibelen av Schleiermacher tidlig på 1800-tallet. Han kunne, med utgangspunkt i Kants forståelse av hva som gjør menneskelig erkjennelse mulig og gyldig, se på selve forståelsen som en kreativ akt. Derfra var det Dilthey som førte hermeneutikk inn i historiefaget gjennom først å fastslå at historikere til forskjell fra andre vitenskapsmenn var en del av det de på mange måter studerte. Historikeren er et historisk vesen. Samtidig var Dilthey sterk i sin tro på at vi kan forstå fortidige menneskers erfaringer. I hovedverket sitt, var det dette Gadamer kritiserte sterkest.

Det må, ifølge Gadamer, være en betydelig forståelseskluft mellom oss og fortidens mennesker. Vi er barn av vår samtid og kulturen vi lever i. Holdningene og førforståelsen vi danner oss på bakgrunn av dette, danner grunnlaget for vår forståelse av verden - vår *forståelseshorison*t. Jeg skrev selv i en upublisert fagartikkel med hovedfokus på Heidegger at: «Når vi forholder oss til verden, gjør vi det ut ifra vår fortid, nåtid og antatte fremtid. [...] For eksempel skriver jeg denne teksten for å forberede meg for studier i *framtiden*. Jeg skriver på denne måten grunnet min historie og *fortid*. Det er først etterpå man kan si at dette skjedde for så og så lang tid siden. Da skjer en eksternalisering og en fiksering av historien som kronologi. [...] Det at verden forløper for oss når vi eksisterer i den, gir eksistensen en *historisitet* [...] Vår forståelse av oss selv og verden rundt oss betinges av en avgrenset horisont som igjen preges av en historisk gitt situasjon - tiden» Det er til dels fra Heidegger Gadamer har sin idé om forståelseshorisonter, samt hans forståelse for hvordan individet og samfunnet kan forholde seg til historien. Historiebevissthet henger tett sammen med et annet begrep Gadamer videreførte fra Heidegger, nemlig *historisitet*. Det er forståelsen av at «den

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

menneskelige virkelighet er av grunnleggende historisk karakter» (Svendsen, 2015). Hvordan individet forstår seg selv og omverdenen (*forståelseshorizonten*), kommer altså an på den historisk gitte situasjonen. I historikers møter med fortidens mennesker, kan man ikke annet enn å erkjenne forskjellene.

Hittil har historiefaget blitt presentert og behandlet mer eller mindre som en vitenskap, men det er også et etablert syn på historiefaget som sammenlignbart med fiksjon og skjønnlitteratur. Hayden White skrev om nettopp dette i 1974, med verket *Den historiske tekst som litterær kulturgjenstand*. Det påstås at historikere har mer til felles med skjønnlitterære forfattere enn med vitenskapsmenn. Argumentasjonen som ligger til grunn, baserer seg på at historiske fakta må knyttes sammen i en eller annen form for fortelling for å gi mening. Faktaene alene, er det umulig å forstå betydningen til uten en større kontekst og en redegjørelse for hvordan en rekke historiske fakta henger sammen. Likevel hevder White, som selv var historiker, at sammenflettingen av fakta enten bevisst eller ubevisst skjer gjennom bruk av litterære virkemidler som metaforer og plott. Plott er litterære fortellerstrukturer som White hevder at alle historiske framstillinger passer inn. Fire slike identifiseres: romantiske myter, komiske myter, ironiske myter eller tragiske myter. "[N]år det fiktive element - eller den mytiske plotstruktur - opplagt er til stede, opphører historie å være historie og blir i stedet en bastardgenre, et produkt av en union mellom historie og poesi».

Mye av moderne historieskriving består av bøker eller artikler som forteller en konkret historie eller et narrativ. Faktaene er bundet sammen av noe som gjør verket leselig for flere enn en håndfull historikere. Kildekritikken står sterkt, og det henvises enten direkte eller redegjøres for hvor informasjon kommer fra underveis. Dette er ikke godt nok ifølge White, som med dette følgende sitatet spissformulerer sin kritikk av eget fagfelt: «generelt har man kunnet registrere en motstand mot å vurdere historisk fremstilling som det de mest av alt er: verbale fiksjoner med et innhold som er like mye *funnet opp* som *funnet*, og en uttrykksform som har mer til felles med sine litterære enn sine vitenskapelige motparter». Hva skyldes dette synet? Kan Whites kritikk forklares med Gadamer's forståelseshorisonter? Kanskje blir historikere nødt til å dikte opp like mye som de har bevis for fordi dagens mennesker er så grunnleggende ulike fortidens. White skriver at «historiske framstillinger ikke bare er modeller av fortidige hendelser og prosesser, men også metaforiske utsagn som antyder likhetsrelasjoner mellom denne fortid og den type fortellinger vi er vant til å anvende når vi gir våre egne liv en kulturelt akseptabel mening». Gadamer hevder ikke at det ikke finnes noen likhetsrelasjoner overhodet mellom fortid og nåtid. Videre, kan man argumentere for at

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

formålet med historieskriving ikke er å objektivt fremstille fortidens hendelser og prosesser, men heller å bidra med den forståelsen vi sitter på i dag - *førforståelsen* vi går inn i stoffet og kildene med. Kanskje kan man da nærme seg en horisontsammensmeltning.

En andre og mer filosofisk innvending mot *Den historiske tekst som litterær kulturgjenstand*, er at sannhet kanskje uansett bare består av språk. Sosialkonstruktivisme og Wittgenstein har vært nevnt, og Nietzsche kan også trekkes inn. Hva er poenget med å etterstrebe fullstendig *ren* historieskriving, fri fra metaforer, dramaturgi og alt som ikke er strengt faglige, etterrettelige fakta, dersom sannhet uansett består av språk som aldri vil kunne avbilde virkeligheten korrekt? Et spissformulert eksempel på dette finnes i Jorge Luis Borges' novelle *Del rigor en la ciencia*, eller «om vitenskapens nøyaktighet». Her skisseres et fiksjonelt rike hvor kartografien har blitt så detaljert og nøyaktig at kartene må ha samme størrelse som områdene de kartlegger. Riket som skisseres er ikke så ulikt vår egen verden. Wittgenstein skrev nettopp at språket er den virkeligheten vi forholder oss til, selv om Nietzsche innrømmer at det er en filosofisk mytologi gjemt i språket vårt som kan forenes med det White skriver om mytiske plotstrukturer i historiefortellinger.

Historiefaget står, som vi har sett, på flere måter i en særstilling blant de etablerte vitenskapene grunnet blant annet dets forskning på mennesker og hendelser som har skjedd for lenge siden. Det er også svært mye som kan sies både for og imot fagets viktighet og vitenskapelighet, men man kan utvilsomt se hvordan dagens historiefag har tatt opp i seg teorier innen filosofi og vitenskapsteori og utviklet egne metoder i behandlingen av sine forskningsobjekt og i utformingen av sine fagartikler og bøker. Historikerens viktighet og hans motiver er noe som det vil være interessant og nødvendig å fortsette å diskutere i framtiden.

Kildeliste

- Egne kilder
 - Hatlo, M. & Fjeld, J. (2021, 4. april). «Frontkjempere» på NRK: - Langer ut mot NRK-serie. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/langer-ut-mot-nrk-serie/73600827>
 - Svendsen, L. F. H. (2021, 19. mars). historisitet. I Store Norske Leksikon. Hentet 21. mai 2021 fra <https://snl.no/historisitet>

Gullmedalje NM Historie og filosofi 2021

Daniel Ginsby, St Hallvard vgs (Lier)

- Thoresen, K. F. (2021, 6. april). En frontkjempers motiv. *NRK*. Hentet fra
- Wittgenstein, L. (2010). *Tractatus Logico-Philosophicus*. The Project Gutenberg. Hentet fra <https://www.gutenberg.org/files/5740/5740-pdf.pdf>
- Vedlagte/Kilder utdelt av lærer
 - Utdrag fra *What is history?* av E. H. Carr kopiert fra tekstsamling til Historie og Filosofi 2
 - Utdrag fra *Den historiske tekst som litterær kulturgjenstand* av H. White kopiert fra tekstsamling til Historie og Filosofi 2